

Cvetka Hedžet Tóth

Umrla je revija – zakaj nihče ne joče?

Izšla je zadnja številka Revije 2000, ki je izhajala 40 let. Pa še res je! Ko z otožnostjo listam po tej v bistvu presunljivi številki, se hkrati zavedam, da bo brana še naprej in da ima trajni učinek. Ostajamo sodelavci in kar nekaj se nas je odzvalo na prošnjo Peršina, našega glavnega in odgovornega urednika Petra Kovačiča (roj. 1944), da se še poslednjič odzovemo.

Uvodni Peršinov zapis *Pogled nazaj* poudarja, da profil revije zaznamuje določena “temeljna usmeritev, zvesta izvorni opredelitvi. Središče je ostajal človek kot oseba, njegovo družbeno udejanjanje in njegova duhovna orientacija; izrazito še slovenski človek v svoji narodni in družbeni danosti” (str. 5). Kot da bi nas sodelavce povezovala in združevala nekakšna dobra volja do obstoja, hotenja, da obstanemo kot zgodovinsko enakovredni s tem, kar se dogaja pri nas in v svetu, ne onkraj zgodovine. Peršin tudi upravičeno opozarja, da se pri tem nismo posluževali velikih besed in pompoznega izražanja, delovali smo najprej strokovno, glede na to, s čim se je kdo od nas ukvarjal, in pri tem upoštevali prvinskost, ki nas je včasih prijetno zblíževala z ljudskostjo, ki ni bila združljiva z elitno in politično privilegirano kulturo pri drugih – t. i. prestižnih – revijah.

Vedno smo ostajali sami in ni nam žal. Oni na levi niso vedeli, kaj bi z nami, tako zelo odveč smo jim bili, samo kot kakšna slaba vest. Na desni so se nas izogibali, vsak pogovor z njimi, odet v še tako zanosno leporečje, se je na koncu spremenil v neprikrito sovraštvo in odklanjanje. Skratka, oboji so nas obravnavali ‘s figo v žepu’ in oboji so sklepali politične kupčije v imenu nazorske prestižnosti. Kakor denar tudi oblast ne zaudarja. Kar nekajkrat so nas oboji hoteli porabiti za drobiž, s katerim bi se drug pri drugem podkupovali in se izplačevali v stilu ‘kšefta’, in Peršinu gre zasluga, da se je tovrstnim ‘dobrodelnim’ potezam obojih znal spretno izmakniti.

Deset prispevkov je zbranih v tej številki – imenovala bi jo kar ‘revija slovesa’ – in prisluhniti velja posamičnim stališčem avtorjev, ki so se

odzvali. Zapis Denisa Poniža *Spomin na 2000, dvajset slik*, je pisan v prijetnem aforistično-esejističnem stilu, s katerim zelo spoštljivo opisuje profil nekaterih sodelavcev revije. Ko se z močjo spominskega zapisa zahvaljuje vsem, s katerimi je sodeloval pri 2000, svojo zadnjo, dvajseto meditacijo razmišljanja sklene takole: “Najboljši spomin, če seveda obstaja kaj takega, mora ostati nedotaknjen, kot nekakšen pečat ali skrivno znamenje, ki zapira pogled k drugim spominskim podobam” (str. 16). Kakor je iz celote njegovega zapisa možno sklepati, gre pri tem tudi za upanje, da bo zgodovina v prihodnje bolj pravično negovala spomin na Revijo 2000 in na njeno urejeno in preiščeno uporništvu, brez pretenzij na kulturno-politično prestižnost. Smo bili sodelavci revije “preskromni” in osemnajsta meditacija skromnost razume kot eno “najbolj ambivalentnih karakternih lastnosti”, saj je kot nekakšna skrita moč “človeka, ki se mu ni treba razkazovati in se bahati z dejanji in načrti, z imetjem in položajem” (str. 15). Res pa je tudi, da “skromnost vendarle lahko pomeni tudi umik na obrobje, saj se v središču po pravilu gnetejo neskomni, bahavi in kričavi primerki človeškega rodu”, in samo strinjamo se lahko s Poniževo ugotovitvijo, da bodo “nekateri” vedno uspeli živeti “od namišljene slave in namišljenih zaslug” (prav tam). Prva meditacija pa vrlino skromnosti posredno opisuje kot nekaj karizmatičnega na liku urednika Peršina, kajti bila je njegova “stvarnost in mirnost”, hkrati pa nekaj preudarnega in analitičnega; osebno vsaj zame zelo zgledna, ker jo je negoval še z močjo vedrine, s katero je z nami komuniciral in nas s tem opominjal na nekaj antično popolnega. Bil je ena redkih docela osredinjenih osebnosti, kar sem jih v življenju srečala, in za takšno srečanje sem svoji usodi zelo hvaležna.

Boštjan M. Zupančič zelo zgovorno, že na simbolni ravni, v prispevku *Tranzicija v zgodovinsko regresijo* opisuje štiridesetletno obdobje delovanja Revije 2000, kot “obdobje prehoda (tranzicije) iz prejšnjega socialistično-komunističnega družbenega reda v tako imenovano ‘samostojnost’, demokracijo in kapitalizem”, prehod, ki je sicer mnogo obetal, kot kapitalizem pa pomeni “eno samo veliko razočaranje” (str. 17). Smo se Slovenci znašli na napačni strani zgodovine, te najnovejše zgodovine v vseh deželah vzhodne Evrope, za katero je znani češki pisatelj Milan Kundera dejal, da je “štacunarska budalost zamenjala ideološko topoumnost”? Boštjan M. Zupančič nas blago opozarja na svoje delo z naslovom *Bitje in hrepenenje* iz leta 1989, v katerem je natančno opisal pasti razvoja v prihodnje, ki so dejansko končala v čudnem brezvetrju in izključila napredek do take mere, da se je vse okrog nas “zaciklalo” (str. 19). Do izraza so prišli povzpnetniki, politični in menedžerski protagonisti,

ki jim je “resnična dobrobit družbe, podjetja in podobno povsem zadnja skrb”. In avtor takšno stanje posrečeno opisuje z besedami: “norci vlada-jo – normalni pa norijo” (str. 36).

Zupančičev prispevek je obsežen, v pričujoči zadnji številki tudi najdaljši, kar dobrih petdeset strani ima. Med mnogimi opažanji in ob analizi zdajšnjega časa opozarja na problem ustvarjalnosti ekonomije, ustvarjanje presežne vrednosti, za kar pa je potreben “človekov ustvarjalni input”, človekova individualna ustvarjalnost. Dotakne se tudi problema vrednot, o katerem mnogi danes, kot vidimo, zgolj retorično in z nekakšno poplavo leporečja besedičijo do onemoglosti, ki utruja. Odsotnost, izpad vrednot Zupančič opisuje s pomočjo francoskega sociologa Emila Durkheima z izrazom “*anomija*, ki povzroča dezorganizacijo. Anomija je stanje brez vrednot, posledica anomije pa je razpad družbe v prah posameznikov, ki delujejo, kolikor lahko sploh delujejo, avtarkično” (str. 45). V tem je razlog, da se Zlo v vzhodnoevropskih in zahodnih družbah vzpenja, da je v porastu. Ta del razmišljanj je prijetno povabilo, da si ogledamo še kaj izpod piščevega peresa, saj je njegov književni opus obsežen, tudi na temo o odnosu vrednot in prava ima kaj ponuditi (glej *Prvine pravne kulture*, 1995). Pravo sicer temelji tudi na sili, ima pa po njegovem mnenju še ta pomen, da je kot “simbolni red podpora moralno-etičnemu simbolnemu redu, ki ga v resnici udejanja” (str. 59). Seveda predstavlja jedro moralnosti znotraj pravne presoje “izostren občutek za pravičnost”, to pa je “intimno povezano s stopnjo moralnega razvoja tistih, ki sodno presojo opravljajo” (str. 60). Dodati moram še to, da naraščajoči proces desolidarizacije pomeni izgubo čuta za pravičnost in svoji mladosti – smo generacija '68 – lahko ostajamo trajno hvaležni, ker nas je podučila in spremenila v naš trajni življenjski usmerjevalec to, da je solidarnost ta-drugo pravičnosti.

Akademik Tine Hribar s svojim prispevkom že z naslovno formulacijo *Prva med prvimi* upravičeno opozarja na “avtonomno podlago” (str. 68) Revije 2000, s pomočjo katere po njegovem mnenju izmed mnogih, zanimivih in odmevnih tem izstopajo predvsem tri. Prva je vsekakor dialoška, saj je Peršin leta 1981 organiziral pogovor “o vprašanjih sožitja in potrebi ter možnosti za dialog”, druga je vprašanje naroda danes in tretja svetovni etos, saj je Društvo 2000 leta 2008 izdalo knjigo *Svetovni etos* heretičnega teologa in filozofa švicarskega porekla Hansa Künga.

Hribarjev zapis o prvi temi *Pogovor o sožitju in dialogu* učinkuje skoraj že kot zapis o nezmožnosti za dialog med nami, nazorsko različnimi, kajti ta soočenja so potekala na ravni institucij, ne v smislu enakovrednega soočenja različno mislečih, ampak kot “koeksistenca moči” (str. 71).

Partijski marksisti in katoliški kleriki so s pozicij moči in premoči izpostavljali predvsem svoje oblastniško prevladujoče mesto in vlogo; prvi so zagovarjali ohranjanje vodilne vloge Zveze komunistov, drugi pa zahtevali “povečanje cerkvenega vpliva oz. cerkvene moči” (str. 69). Izstopala je tretja svobodomiselna struja s svojimi avtonomnimi stališči – v to strujo sta spadala tudi Peršin in Hribar –, vendar so te razprave sproti izparevale “pod pripeko ideološke gorečnosti katoliških teologov in komunističnih ideologov” (str. 71). In danes, ta trenutek? Zelo neprijetno nas strezni tale zapis, ki ugotavlja samo to, kar je dejstvo: “Ofenziva katoliških teologov traja še kar naprej; Partija je padla, Cerkev pa še zmerom ni zadovoljna s svojo močjo v družbi. Kar je z njenega vidika razumljivo, saj totalne duhovne nadoblasti, ko bi ‘moralni teologi’ določali, kaj misleci smemo in česa ne smemo misliti, RKC še vedno nima. Cilj zdaj zato seveda ni več ideološko nevtralna oz. neuvrščena, marveč katoliško angažirana šola” (str. 71). Tu pa je treba odločno reči ne in ne in ne, in to velja tudi za vsakršno tiranijo dobrega, ki se sklicuje na to, da naj bi bila etika izključno glas teosa in ateisti sramota naroda.

Tretji del Hribarjevega prispevka z naslovom *Svetovni etos, religija in nasilje* spregovori o usodi svetovnega etosa. Pri nas je Hribar med prvimi opozarjal na njegov dragocen pomen v smislu etizacije sveta in ohranjanja miru na svetu. Hansu Küngu (roj. leta 1928) so zaradi njegove načelne držbe – zavračal in kritiziral je dogmo uradnega katolicizma o papeževi nezmotljivosti – leta 1979 celo odvzeli predavateljsko pravico na katoliški fakulteti v Tübingenu. Po tem se je zanj zelo zavzela njegova univerza v Tübingenu, ki ga je branila in mu trajno omogočila intelektualno dejavnost, ki je pridobivala vedno večji mednarodni ugled in je postajala vse bolj svetovno odzivna. Tam je bil do svoje upokojitve leta 1996 redni profesor za ekumensko teologijo in direktor Inštituta za ekumenske raziskave, ki je neodvisen in ločen od Teološke fakultete in podrejen neposredno senatu univerze. Hans Küng še danes vztrajno trdi, da nov svetovni red ni mogoč brez novega svetovnega etosa, in kot poudarja Hribar, so vrednote svetovnega etosa dejansko pravrednote človeštva. Zato apelira na pridobivanje pomena in uresničevanje vrednot svetovnega etosa “kot minimalnega skupnega etičnega imenovalca človeštva. Brez tega aksiološkega jedra človeškosti človeka ni mogoče iz sveta odpraviti nasilja, ga ločiti od religij in s tem religije vzpostaviti v tisti njihovi razsežnosti, ki prinaša ‘mir ljudem na zemlji’” (str. 74). Med prvimi, ki so ta pomen svetovnega etosa dojeli pri nas, je bil ravno Peršin, ki mu gre vse priznanje za poskus popularizacije te ideje v naših razmerah, vendar odziv nikakor ni spodbuden. Iz bogate Peršinove ustvarjalnosti novejšega

izvora vsekakor moram omeniti še izdajo obsežnejšega zbornika (uredila sta ga Iztok Simoniti in Peter Kovačič Peršin): *Religija in nasilje: eseji in razprave: Jan Assmann in drugi* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Revija 2000, 2008). V tem zborniku na kar 400 straneh dvajset prispevkov avtorjev različnih poklicev, nazorskih prepričanj, generacij, spolov in tudi osebnih izkušenj (Jan Assmann, Irena Avsenik Nabergoj, Janko Bohak, Aleš Črnič, Osman Đogić, Ana Frank, Cvetka Hedžet Tóth, Tine Hribar, Janez Juhant, Gorazd Kocijančič, Peter Kovačič Peršin, Jože Krašovec, Christian Moe, Vinko Ošlak, Pavle Rak, Iztok Simoniti, Marjan Smrke, Ivan Janez Štuhec, Andrej Ule) razpravljamo predvsem o monoteizmu in nasilju, ki naj bi ga utemeljevala religija.

Človekova in narodova samobitnost je peti prispevek, precej obsežen, v katerem avtorica Cvetka Hedžet Tóth razpravlja o dejavnosti revije 2000 glede na njeno personalistično usmerjenost, ki je v marsičem zelo blizu filozofiji življenja. Tukaj vsekakor vidno izstopa Kocbekov vpliv, ki je vse nas sodelavce v najboljšem pomenu trajno zaznamoval. Personalistična naravnost vedno in najprej poudarja etično zavzetost, kajti v nazorsko pluralni družbi ne moremo na prvo mesto postavljati najvišjih nazorskih, ideoloških, religioznih resnic, saj so te med seboj izrazito izključevalne. Kot najbolj povezovalno med ljudmi v družbi je treba izpostaviti praktično-dejavno resnico, ki je predvsem etična in lahko kot taka med ljudmi različnih nazorov učinkuje povezovalno in – povejmo v zdaj aktualnem žargonu – spravno.

Ker je na podobo revije 2000 v vseh pogledih zelo vplival Peršin, prispevek *Človekova in narodova samobitnost* podrobneje analizira njegovo delo iz leta 2010 z naslovom *Vrnitev k Itaki. Slovenci v procesih globalizacije*, kajti globalizacija za preživetje našega naroda v marsičem ni ugodna. Kar so bistveni dejavniki stabilnosti dosedanjega sveta, se zdaj sesipa in postaja vedno bolj ogroženo, najprej enakopravnost narodov in pravica vsakega naroda do njegove specifične kulture. Še bolj je ogrožena pravica ljudi do varnega in znosnega življenja, kajti globalizacija povzroča, celo stopnjuje socialno razslojevanje, tako povečuje svetovno revščino in “vedno več narodov žal spet usužnjuje v novo kolonialno odvisnost” (Peter Kovačič Peršin: *Vrnitev k Itaki*, str. 5).

Kljub naši številčni in geografski majhnosti je veličina in moč našega naroda v naši kulturi, in kar nas je sodelavce Revije 2000 združevalo in nas še vedno povezuje, je dojemanje kulture kot tega, kar narod v marsičem najbolj osredinja v večnostnem pomenu. Na političnem področju se nikdar nič ne nadgrajuje, ampak samo ruši, še posebej vidno po letu 1989. Kulturi na srečo pripada nekaj vztrajnostnega in večnega. Cvetka

Hedžet Tóth poudarja še tole: “Ohranjanje upanja, utopične zavesti, celo negovanja metafizične zavesti je vsaj delček tistega skupnega občutja, ki med nami, ki sodelujemo pri Društvu in Reviji 2000, zaznamuje naše dožemanje slovenstva in temu se nočemo odreči” (str. 93). Na vprašanje, kaj je metafizična zavest in metafizično občutje sveta, prepoznavanje metafizične razsežnosti bivanja našega naroda – sodobno rečeno, gre za ohranjanje pometafizičnega dožemanja metafizike, Peršin v svoji *Vrnitvi k Itaki* odgovarja s to mislijo: “Pričevati za metafizično bivanje človeka in naroda ostaja trajna naloga slovenske kulture in ustvarjalcev tudi v pogojih globaliziranega sveta. Tako bomo ohranjali prostor človekove svobode in humanosti odprt tudi prihodnjim rodovom, potrjevali življenjski smisel sebi in svojemu narodu” (Peter Kovačič Peršin: *Vrnitev k Itaki*, str. 212). Iz simbolnega naslova dela, ki nosi ime Odisejevega doma – Itake, članek *Človekova in narodova samobitnost* končuje z mislijo o tem, “da v tem kratkem življenju, z vsem razkošjem njegovega bivanja, ostaja prednostni ideal tega bivanja *domovanje v svetu*” in “v negovanju te vrednote kot vednosti, ki jo ne samo vem, ampak hkrati še živim in udejanjam, je med drugim smisel personalizma in hkrati še trajna aktualnost metafizike” (str. 97). Smisel pometafizičnega dožemanja metafizike je že pred desetletji, celo prvi pri nas, Edvard Kocbek imenoval *biocentrična metafizika*. Povojno obdobje – celo še ta trenutek (Peter Sloterdijk) – je v bistvu aktualiziralo to, kar je Kocbek razumel: da namreč metafizika lahko obstane samo tako, da pride do obrata od smrti k življenju, skratka tako, da metafizike ne dojemamo po tradicionalnih vzorih iz enoznačnosti, absolutnosti in gotovosti smrti, ampak iz mnogopomenskosti rojstva. Premestitev in obrat k izjemno povečanemu pomenu tostranskega življenja, saj ta predstavlja začetek večnega življenja in ker se življenje, ki je sicer nesmrtno in neskončno, začne z rojstvom na zemlji. Kocbek nam je že tedaj želel dopovedati predvsem to, da gre za mogočno afirmacijo življenja na vseh ravneh; za to držo smo mu trajno hvaležni, zato ni razloga, da tega ne bi glasno in javno priznali.

Janko Prunk v članku *O krščanskosocialnem – socialističnem gibanju* z daljšim podnaslovom *O krščanskosocialni – socialistični problematiki v štirih desetletjih izhajanja Revije 2000* temeljito in podatkovno zelo bogato prikaže delovanje sodelavcev revije glede na angažiran krščanski svetovni nazor, ki je zelo blizu stališčem Edvarda Kocbeka. Izročilo evangelija, ki svojo dejavnost razume predvsem kot prizadevanje za socialno pravičnejšo družbeno ureditev, ohranja zelo spoštljiv odnos do človeka, ki je in ostaja hkrati osebno in družbeno bitje. Prunk na začetku še posebej izpostavi referat Matije Kovačiča na temo *Slovenski kristjan in socializem*

iz leta 1970, v katerem avtor pove, “da ne more biti ne krščanskega, ne marksističnega, ne kakor koli poimenovanega socializma. Je samo socializem, lahko sicer na višji ali nižji stopnji razvoja” (str. 99). Kaj bi naj to bilo v prihodnje, se lahko sprašujemo danes, ko je beseda socializem psovka za totalitarizem in ko številni še vedno verjamejo v odrešenjsko poslanstvo neoliberalizma in zakonov prostega trga. Klub vsemu se mnogi ne bomo nikdar odrekli ideji organizirane solidarnosti.

Štiridesetletna zgodovina Revije 2000 je povezana z razvojem naše družbe in kot taka kaže na dogajanje pri nas, vendar je povezana tudi s tem, kar se na duhovnem področju dogaja v Evropi in po svetu. Kot Prunk upravičeno opozarja, mnogi prispevki – med njihovimi avtorji posebej izstopa Peršin – razkrivajo resnico “našega časa kot krizo evropskega duha in bivanja” (str. 107). Bralec tega Prunkovega prispevka je prijetno presenečen, ko izve za številna imena, povezana s tradicijo krščanskega socializma in širše s krščanskim socialnim gibanjem pri nas. Revija 2000 je “v letih 1986 in 1987 prinesla dva izredno pomembna sestavka dveh pomembnih pripadnikov krščanskosocialnega gibanja: Kocbekov esej o narodu in Gosarjev spis o ideoloških sporih v slovenskem krščanskosocialnem gibanju. Oba sestavka sta kar precej časa čakala na objavo, Kocbekov 16 let, Gosarjev pa od prve verzije spisa kar 47, od zadnje pa celih 30 let. Oba spisa sta izšla po smrti njunih avtorjev” (str. 117). Prunk oceni, da je Kocbek “svoj esej o narodu napisal leta 1979, kot nekakšen antipod tedanjemu pisanju sociologov, filozofov in nekaterih kulturnih delavcev, zbranih v reviji Problemi, ki so se nagibali k zmanjševanju ali celo zanikovanju vloge naroda za sodobni in prihodnji svet” (str. 117). Kocbekove nazore v marsičem podpira ugotovitev francoskega pisatelja Andréja Malrauxa, da 20. stoletje ni postalo internacionalistično, kot je predvideval Marx, kajti priče smo vzniku in celo preporodu narodov. Prunk pri tem poudarja: Malraux se je dobro zavedal, “da kaže narod premoč nad razredom” (prav tam).

Tudi objava drugih del in besedil v reviji 2000 bo nenehni poziv in povabilo, da te revije ne bomo nehali brati, kajti kot gejzir je, ki glede svoje sporočilnosti na različnih področjih nikdar ne utihne, temveč učinkuje, celo trajno deluje. Tudi ideja krščanskega socializma se ni izpela in tu velja predvsem pustiti času čas. Tako z leve kot z desne pa bo moral biti storjen vsaj ta korak, da te tradicije ne bomo več obravnavali kot predsodkarji, ki v svojem narodu dolgo nismo mogli spoštljivo obravnavati niti svoje lastne drugačnosti.

Dejanska dialoškost v Sloveniji je prispevek Andreja Uleta, prav tako člana uredniškega sveta Revije 2000. Avtor spregovori najprej o naši,

slovenski zmožnosti za komunikacijo. Tako seže v zgodovino srečevanj med kristjani in marksisti na začetku sedemdesetih let, srečevanj, ki so bila “prvi poskusi oblikovanja ideološko tolerantne civilne družbe v povojni Sloveniji” (str 124). Rezultat tega dialoškega gibanja je bila Revija 2000, ki je pomagala ustvariti vzdušje, ki ga je še najlažje opisati kot iskreno potrebo po drugem. Na tej podlagi je prišlo do stikov, ki jih mnogi negujemo še danes, sodelujemo in hkrati z žalostjo ugotavljamo naraščajočo nezmožnost za dialog. Kot da bi zdajšnje razmere olastnile še dialoškost, smo priče pojavu, ko skupinsko-čredne in institucionalizirane pogovore usmerja znani rek, ki pravi: Ali si naš ali pa si proti nam. Pojav večstrankarskega sistema je v ljudeh paraliziral dialoškost in Ule pri tem opozarja na dialog, ki bi ljudi nagovoril že v njihovem povsem konkretnem, vsakdanjem življenju.

Idejne, religiozne in politične delitve podpihujejo celo mediji, tu pa se resno postavlja vprašanje o obstoju civilne družbe pri nas, za kar smo si sodelavci Revije 2000 zelo prizadevali. Civilne družbe ni brez razvite dialoškosti, srečevanj, ko ljudje “različnih prepričanj razpravljajo tako, da se vsi skupaj malo distancirajo od svojih prepričanj, svojih vnaprejšnjih mnenj, mešanice gotovosti in dvomov, upanj in strahov in participirajo na skupnih uvidih, ki se jih ne da ‘olastniti’, ‘prodati’, kaj šele vsiliti drugim” (str. 125). Ule opozarja, da po eni strani odklanjamo formalizirane in institucionalizirane usmerjene politike, zaradi ekonomske in siceršnje krize pa se soočamo tudi z regresivnimi družbenimi gibanji, kot so nacionalizem, religiozni in ideološki fundamentalizem, vandalski anarhizem in podobno. Ti pojavi, ki žal pridobivajo vse večjo moč, bodo pretresali vsako politiko v prihodnje in zahtevali konkretne korake, da se zlo v svetu in pri nas ne bo stopnjevalo. Jamstev za miroljubno razrešitev ni, terorizem je grožnja, ki je postala stvarnost. Zato je treba voditi medkulturni in medverski dialog. Do take ravni dialoga bo pot še zelo dolga; najprej bi bilo treba izpostaviti mir med svetovnimi religijami, in ne najvišjih nazorskih resnic, ki ljudi vedno (raz)ločujejo v smislu izločanja in medsebojnega nasprotovanja svetovnih razsežnosti.

Prispevek Marjana Strajnarja *Oseba v filozofsko-teološki misli Martina Bubra in Romana Guardinija* se ukvarja s personalistično mislijo, saj je ta v marsičem trajno zaznamovala Revijo 2000 in pritegnila krog sodelavcev. Z gotovostjo lahko trdimo, da bo personalizem pri nas tudi v prihodnje ustvarjal in nikakor ne bo ostal samo kot enkratni zgodovinski prispevek nekaterih sicer zvenceh imen. Strajnar poudarja, da s “personalizmom razumemo filozofsko smer iz prve polovice 20. stoletja. Ta človeka umeva primarno kot delujočo, vrednostno in etično orientirano

osebo ter želi osmisлити in ovrednotiti pomen človeka v posamičnem in družbenem življenju predvsem z vidika osebe” (str. 129). Pri tem se omejuje predvsem na dva predstavnika personalizma, in sicer na Martina Bubra (1878–1965) in Romana Guardinija (1885–1968). Notranje zelo razčlenjeno in problemsko zastavljeno dobimo uvid v skrajno miroljuben in dialoško naravnani svet personalizma. Ob omenjenih predstavnikih Strajnar omenja vrsto imen, ki še danes nadgrajujejo miselni svet tega, kar je personalizem povedal o osebi in dostojanstvu, zato se z njegovimi sklepnimi mislimi o tem, kako “malo je žlahtnosti v naših vsakodnevnih medsebojnih odnosih, kako malo je danes dialogike v politični in poslovni sferi, kako nemočen in izkoriščen je v današnji krizi mali človek, kako ponižano in poteptano je njegovo dostojanstvo” (str. 153), lahko samo strinjamo. In če je “iz zavesti izgnano zavedanje in spoštovanje drugosti drugega”, potem so te misli kot poziv k ozaveščanju potrebe po dialoškosti in negovanju solidarne medčloveškosti. Brez tega človeštvo ne bo preživelo.

Matija Remše v *Nekaj abrakov ali prosti spis o teologiji v Reviji 2000* z določeno optimistično in najstniško razpoloženostjo, ki učinkuje zelo prijetno, kronološko razpravlja o tem, kako in kaj se je dogajalo po letu 1968. Srečanja s študijskimi kolegi so prešla v trajna srečevanja in sodelovanja, ki nam ohranjajo vrsto zapisanih člankov, študij, esejev; Remše še posebej opozarja na njihove teološke in verske vidike. Skozi štiri desetletja spremljamo tematske bloke, ki so praviloma vpeti v najaktualnejše dogajanje pri nas in v svetu. Revija 2000 je objavljala celo razprave na temo o civilni družbi in Cerkvi, pozneje še o problemih rekatolicizacije v Sloveniji po padcu “večnega komunizma”. Remše v svojem prispevku posebej poudarja, da širino “uredništva potrjuje poleg tega izbor avtorjev, ki nikakor ni miselno in nazorskopripadno omejen” (str. 165–166). Sam teologijo razume kot “ugnetanje večnosti v begoten trenutek” in nekomu, ki je ateist – tako jaz – je smisel tega pojasnjen z naslednjimi besedami: “Želel bi, da v izročilu ostane tisti, ki prihaja mimo v pišu lahnega vetra in v gromu ali viharju. Naj bi ostal spomin na to, da se prav postiš, ko povabiš brezdomca v hišo in lomiš lačnemu svoj kruh. Slutnja o njem, ki je večji od človeškega srca in ne obsoja niti tam, kjer človeku, ki mu še ni zakrknila vest, sodi lastno srce” (str. 166). Če le prav razumem smisel sporočila tega zapisa, gre tukaj za načelo dejavne ljubezni med ljudmi, ki jo kot ateist dojemam kot udejanjenje solidarnosti tudi v času, ko je njegova parola domala že desolidarizacija.

Zadnji prispevek z naslovom *Devet let pri Reviji 2000* je napisal Marko Elsner Grošel, ki je v letu 2000, kot pravi sam, odkril Revijo 2000 z

močjo svoje notranje intuicije. Pritegnila ga je drugačnost, med drugim razmišljanja, povezana s človeškostjo, humanostjo pa tudi z zdravim razumom. Pri svojem pisanju prihaja do zanimivega sklepa, da razmišljanje in prav tako udejanjanje “izhajata iz etosa, ne iz morale, principov, družbenih norm” (str. 169). V tem dejstvu je nemajhen razlog, zakaj je sodeloval ne samo z revijo, ampak je negoval intelektualne in človeške stike, ki so mu pomagali, da je v devetih letih svojega “sodelovanja z revijo, tudi sam osebno rasel” (str. 170).

Uredniku Peršinu gre zgodovinska zasluga za odpiranje prostora, znotraj katerega se izmenjavajo različna mišljenja, kultura izražanja v njem ne pozna cinizma, nezavzetosti, brezbriznosti. S tematskimi bloki revija ni prispevala samo k boljši preglednosti, ampak je zadnji dve desetletji osredotočila razmišljanja svojih sodelavcev na zelo pomembna in usodna vprašanja slovenskega naroda, osamosvajanja Slovenije in hkrati s tem še možnosti preživetja nas Slovencev v času globalizacije, ko se v svetovnih razmerah že zelo očitno kaže premoč ekonomije nad vsemi družbenimi dejstvi in ko globalizacija kot svetovnotržna „metafizika“ prehaja v nekaj negativnega, namreč v globalizem.

Nazadnje smo se sodelavci Revije 2000 in nekateri povabljeni srečali na svečanem sprejemu pri predsedniku Republike Slovenije dr. Danilu Türku, ki je z zlatim redom za zasluge odlikoval Petra Kavčiča Peršina za “svobodoljubnost v njegovem publicističnem delu, s katerim je vztrajno, odločno in požrtvovalno odpiral intelektualna obzorja slovenskega duha”. Osebno sem bila ob tem priznanju ganjena in sem z nekaterimi udeleženci otožno razpravljala o koncu izhajanja Revije 2000 po štiridesetih letih. Toda: konec česa?

Ni malo razlogov, ki opozarjajo, da nam ni uspelo razviti žive, dejavne civilne družbe, ki bi bila zmožna razmišljati onkraj politično opredeljenega sveta, onkraj delitve na desno in levo, mimo vsakršne ločitve duhov na dve nepomirljivi nasprotji, ki se v naših razmerah sovražno srečujeta in obračunavata. Do kod takšno obračunavanje lahko seže, vemo iz tragičnih dejstev, še posebej tistih, povezanih z drugo vojno. Nismo še prišli tako daleč, da ne bi politike dojemali drugače kot pogubno zasvojenost in najnovejši tok dogodkov to samo potrjuje. Če je vodilo Revije 2000 etična naravnost in človečnost brez meja, potem mnogi vemo, da ta trenutek to ni možno drugače kot samo in zgolj individualno. Tu ne bomo odnehali, čeprav nam formalizmi raznih agencij s svojimi togimi predpisi in izrazito kvantitativnimi merili za sofinanciranje kulturne in založniške dejavnosti niso naklonjeni.

Tokratni prispevek zaključujem z besedami, ki sem jih zapisala v prispevku *Človekova in narodova samobitnost*. Konec prejšnjega stoletja nas je soočil z izgubo orientacije “o našem skupnem narodnem bivanju”, kajti naša politika je vse preveč zavrгла “merila civiliziranega obnašanja”, kot taka pa doživela “moralni zdrs” (Peter Kovačič Peršin: *Vrnitev k Itaki*, str. 207). In vsebina tega zdrsa? “Uveljavila se je funkcionalna pragmatičnost, kar pomeni moralna nenačelnost. Vrhovne (ne)vrednote naših družbenih odnosov so postale uspeh, profit in oblast. Človek je ponižan v predmet porabe” (prav tam). S polnimi usti demokracije, tem že do skrajnosti zlorabljenim ‘všečnim’ pojmom, je politizacija pregnala solidarnost in mnogi politiki se zdaj kot hinavci oglašajo in zganjajo leporečništvo, češ, siromaki, kako vas tepejo, ne povedo pa, da so sami ustvarili razmere, v katerih so delavci izkoriščani, tepeni in ponižani, saj se jim življenje spreminja v boj za golo preživetje.

Medčloveškost kot bivanje skupaj je nekaj plemenitega, pomeni človečnost, zaradi katere ne bomo drugega človeka nikdar jemali kot sredstvo, ampak bomo videli v njem nekaj svetega. Dobro počnemo zaradi dobrega samega in etika se začne tu, kjer se zavemo pomena dobrega, kajti nam, ljudem, je dano, da vemo, kaj je dobro. Zato je vrednota (vrlina) v tem, da to, kar spoznavam, česar se zavedam in kar vem, tudi počnem in uresničujem. Etika je kot most od mene do drugega človeka, kajti nisem samo jaz, so tudi drugi. Vrednota je praktična resnica, ker jo živim, počnem, prenašam na druge. Kadar smo skupaj ljudje kot družba, se organizirana, množična dobrota imenuje solidarnost, ali kot pravimo: Eden za vse in vsi za enega. Biti solidaren zato pomeni delati dobro za vse na najširši družbeni ravni, in če družbene ustanove ne premorejo solidarnosti, potem niso dobre, niso za ljudi, so proti njim. Družba kot organizirana skupnost mora zato imeti solidarnost vdelano v sam temelj prav vseh ustanov, da so te smiselne in da se ljudje v njih prepoznamo. Tako sta tudi demokracija in solidarnost eno in neločljivo dejstvo. Solidarnost kot utelešeno dobro nam pomaga, da tudi mi delujemo v tej smeri in da tako domujemo v tem kratkem življenju, ki nam ga je dano živeti med rojstvom in smrtjo. Etizacija sveta in medčloveškosti bo trajno spremljala profil naše Revije 2000 in danes vem, da nič, kar nima v sebi nekaj etično trdnega, ne more obstati – in prav je tako.